

HENDIKEPIRANI IZAZOV KRŠĆANSTVU

„S obzirom na hendikepirane, kršćani imaju posebnu misiju.”¹

Uvodne misli

Tema koja je pred nama nije nimalo laka za shvaćanje i prihvaćanje. Ulazi u samu bit kršćanskoga poimanja čovjeka. Uvodi nas u misterij (otajstvo) Kristove poruke i zato spada na samu bit kršćanske misli i djelovanja. Može se shvatiti samo iz vjere, može se životno prihvatiti samo milošću obraćenja.² Samo obraćeni čovjek može prihvatiti hendikepiranog čovjeka kao brata, sestru, suputnika. Mi ovdje želimo govoriti upravo o tom hendikepiranom čovjeku kao bratu, sestri, suputniku.

Što znači biti hendikepiran?

Biti hendikepiran znači biti onemogućen, otežan, opterećen, spriječen u normalnom odnosu sa stvarnošću u kojoj čovjek živi.³ Te poteškoće mogu biti fizičke, psihičke, moralne, vjerske, ideološke naravi. Ono što je bitno jest da osoba ne može normalno djelovati u svojoj životnoj sredini. Mora uvijek nešto *skrivati, prekrivati, zatomiti* bilo na sebi bilo u sebi. Zato nisu ispravni podaci prema kojima je na svijetu samo oko 400 milijuna hendikepiranih, a u Hrvatskoj oko 500 tisuća. Broj je i u jednom i u drugom slučaju mnogo veći.⁴ „Mnogo okolnosti mogu se smatrati nedostatkom: biti žena, biti homoseksualac, biti crnac, biti član manjinske religiozne grupe, baš kao što se i mnoge karakteristike manjina mogu gledati, u širokom smislu kao nedostaci. Zajedno s okolnostima koje se u užem smislu smatraju nedostacima (sljepilo, gluhoća i mentalna zaostalost) one mogu ograničavati mogućnosti jedne osobe, stvarati predrasude kod drugih i biti stalni izazov frustracije.”⁵ Osoba ne prihvaća svoje stanje ili drugi ne prihvaćaju njezino

1. Documento della Santa Sede per l' Anno Internazionale delle persone handicappate, L' osservatore romano, 13. III. 1981, 1-2. Od sada samo DOKUMENAT.
2. Sv. Franjo Asiški piše jasno u Oporuci: „Dok sam bio u grijesima, bilo mi je veoma mrsko i gledati gubavce. I Gospodin sam doveo me među njih i ja sam im iskazivao milosrđe. I kad sam odlazio od njih, ono što mi se činilo mrskim pretvorilo mi se u duhovnu i tjelesnu slast.”
3. Usp. B. KLAJČ, Rječnik stranih riječi, Hendikep.
4. Usp. S. SCHULMAN, L'handicap invisible, u Psicologia contemporanea, 83/1987, 15-19. U članku se kao ilustracija spominju neka slavna imena, kao npr. Albert Einstein, Nelson Rockefeller, George Paton, H. Christian Andersen, Auguste Rodin, Leonardo da Vinci, Tom Cruise.
5. ŠEKSPIR ROZEMERI, Psihologija ometenih u razvoju, Nolit 1979, 7; MARIA DI GIALLEONARDI, L'educazione religiosa degli handicappati, La Scuola-Antonianum 1980, 15,

stanje iz bilo kojih razloga u tolikoj mjeri da se ona ne može ponašati i biti ono što uistinu jest.

Proširujući pojam hendikepiranosti, što je nužno i opravdano, i na one moralne, vjerske i ideološke slučaje, tema dobiva zaista životno značenje za svakoga pojedinca, a posebno za kršćanina i za onoga koji ex professo naviješta kršćanstvo.

Kršćanstvo se mora ovdje najodlučnije angažirati i upravo životno opravdati ono što naučava o čovjeku. Kršćanstvo biva izazovno od hendikepiranih i ono izaziva hendikepirane kao što je činio Krist.

Kad god uzmem Sv. pismo i pažljivo ga čitam, dolazim do zaključka da uvijek nešto važno zaboravljam, previdam. Među te zaborave i previdanja spadaju ljudi u svojim konkretnim prilikama i neprilikama, svi oni koje susrećem i nedovoljno ih prihvaćam ili se ne trudim da ih prihvaćam onakve kakvi jesu. Ovdje mislim na sve one koji su na bilo koji način hendikepirani, fizički, psihički, moralno, vjerski, ideološki. . . Svi oni imaju pravo na susret, svi oni imaju pravo da im se kršćanin približi i da ih susretne kristovski. Ovo spada na bit kršćanstva, ovdje se najviše pokazuje kršćanska zrelost i životno prihvaćanje Kristove poruke.

Mi se kao kršćani ne prepoznavamo po onome što naučavamo, propovijedamo. Bitna razlika kršćana u odnosu na one koji se takvima ne priznaju leži u *načinu života, u odnosu prema ljudima, u odnosu prema budućnosti.*

Što je čovjek?

a) Čovjek slika Božja

Za nas kršćane čovjek je slika Božja (usp. Post 1,26-27).⁶ Čovjek je bitno stvorenje Božje bez obzira na njegovu fizičku, psihičku, moralnu, vjersku i svaku drugu ispravnost. Naš stav prema čovjeku ne smije proizlaziti iz trenutačnog stanja u kojem se čovjek nalazi, iz njegove manjkavosti, nego iz misli i saznanja na temelju Objave prema kojoj je on slika Božja i da Bog hoće da se ta slika spasi, pa je upravo zato i poslao svoga Sina: Sin je Čovječji došao „da traži” i spasi „što je izgubljeno” (Lk 19,10). Kod Ivana 12,47 čitamo: „Ako tko čuje moje riječi, a ne vrši ih, neću ga ja osuditi, jer ne dođoh da osudim svijet, nego da spasim svijet.” Svi „izgubljeni”, prikraćeni na bilo koji način, imaju šansu ponovo postati ono zašto su stvoreni: život, radost, ljepota, Bog. To se u potpunosti ostvaruje po uskrsnuću, ali mora se pokušati ostvarivati i ovdje i sada. Zato s pravom kaže Dokumentat: „Gledano kroz prizmu vjere koja je temelj kršćanskog gledanja na čovjeka, kršćani znadu da i hendikepirane osobe u sebi nose na tajanstven način sliku Božju.”⁷

među hendikepirane ubraja: litalice, razne delinkvente, siromašne, bolesne, one bez krova nad glavom, osamljene osobe. . .

6. M. VUGDELIJA, Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva, (Zbornik). Zagreb 1987. 28-34.

7. Dokumentat, Uvod.

Ova slika čovjeka kao Bogolikog nije plod krštenja i ostalih sakramenata po kojima čovjek tu sliku, rečeno jednostavno, uljepšava, dotjeruje, nego samog stvaranja čovjeka kao takvoga bez obzira na sve ono što će se poslije dogoditi tijekom čovjekova zemaljskog života. Ova misao baca sasvim drugo svjetlo na svakog čovjeka bez obzira na njegovo trenutačno stanje, na kvalitet toga stanja. Ovo je temelj međuljudskih odnosa i samo se na tom temelju može graditi zajedništvo ljudi, a svi drugi temelji mogu ljude međusobno dovesti do sukoba.

Mi ne pristupamo čovjeku zato što je on zdrav ili bolestan, vjernik ili nevjernik, moralan ili nemoralan, mi mu pristupamo kao Bogolikom stvorenju, što ni u jednom čovjeku ne smijemo opovrgnuti bez obzira na njegovo trenutačno stanje. Krist upozorava: „Budite milosrdni kao što je milosrdan vaš Otac! Nemojte suditi, pa sigurno nećete biti suđeni” (Lk 6,36-37), a kod Ivana 7,24 čitamo: „Prestanite suditi po vanjštini.”

Čovjek samim stvaranjem postaje dijete Božje premda još nije sposoban ni za jedan čin bilo fizički, psihički, moralni, vjernički. Čovjek za kršćanina nije nikada materija s kojom može manipulirati po vlastitoj volji, niti čovjek sam niti netko drugi. Nitko nema pravo drugom čovjeku poricati čovještvo. Svaka granica u tome veoma je opasna za samog čovjeka. Upravo na to nas upozorava povijest u kojoj su pojedinci ili zajednice uzimali razne kriterije da bi pojedincima ili skupinama odriicali upravo čovještvo, pravo na ljudsko dostojanstvo. Ti su kriteriji tijekom povijesti bili veoma različiti, npr. fizičko zdravlje, psihičko zdravlje, moralna ispravnost, vjerska, nacionalna, rasna pripadnost, boja kože, dob u kojoj se čovjek nalazi što posebno danas dovodi do ravnodušnog i legaliziranog ubijanja nerođene djece.

Sam pristup čovjeku kao Božjoj slici daje čovjeku *sigurnost* i istovremeno *motiv* da život nije uzaludan i da život treba čuvati, da trenutačna situacija, ma ne znam kakva ona bila, nije ono konačno, nije ono s čim se treba miriti, ona tjera čovjeka da traži nove mogućnosti, da bude stvaralac, da misli na budućnost.

b) Čovjek na putu •

Iz ovog temeljnog gledanja na čovjeka kao sliku Božju proizlazi da ni jedan čovjek nije još ono što bi trebao biti, na što je pozvan. Sve su ovo samo momenti, pa i cijeli ovostrani život samo je jedan momenat i priprema za onostrani, za puninu života u svakom pogledu. Ovo je dodatni razlog da svakog čovjeka, bez obzira na njegovo trenutačno stanje i kvalitet toga stanja, prihvatimo kao osobu vrijednu *poštovanja i ljubavi*.⁸ Prihvaćajući je s poštovanjem i ljubavlju, mi joj omogućujemo da popravi svoje trenutačno stanje i da pronalazi motive da iz negativnog stanja prijeđe u pozitivno.

8. Usp. Dokumentat, br. 1.

Ako ne prihvatimo, ili oni koji ne prihvaćaju ove istine o čovjeku kao Bogolikom i određenom za život, za puninu života: „Ja sam došao da ovce imaju život i da ga imaju u izobilju” (Iv 10,10), onda ne samo da hendikepirani gube razlog svoje opstojnosti nego i svaki čovjek postaje pitanje bez odgovora, kako napisao Gabriel Marcel. Svi oni koji nemaju odgovora, ili za što sami ljudi daju odgovor, dolazi u opasnost kao biće, kao egzistencija jer nema nikakve zaštite. Zato s pravom zaključuje Jacques Maritain da antropocentrični humanizam postaje tragedija za samog čovjeka.⁹

Čovjek ima svoje određenje i puninu s one strane ovih zbivanja i njegova je prava vrijednost ne u ovome što je i kako je sada nego u onome što će biti, što može biti i hoće biti.¹⁰

c) Hendikepirani čovjek

Treće što mora voditi naš odnos prema hendikepiranima jest svijest da je svaki čovjek, što smo već napomenuli, na jedan ili drugi način hendikepiran i potreban i potreban je pomoći i razumijevanja drugog čovjeka. Ovo je svakodnevno iskustvo. To je gotovo zakon koji je priroda (Bog) postavila da bi sva stvorena stvarnost bila međuzavisna.

S druge pak strane ona temeljna ljudska hendikepiranost prouzročena grijehom, koja nas čini nesposobnima da uspostavimo odnos s Bogom, svakog čovjeka stavlja u zavisnan položaj od Božje milosti. Bog se po Isusu Kristu približava nama, dolazi da nam pomogne da iz tog hendikepiranog stanja, nemilosnog stanja prijedemo u stanje moći, u stanje milosti. Pavao to jasno izražava kad piše „Uistinu znam da sva stvorenja zajedno uzdišu i da se sva skupa nalaze u porođajnim mukama sve do sada. No, ne samo ona već također i mi koji imamo prve plodove Duha, sami u sebi uzdišemo ustrajno iščekujući (savršeno) posinjenje: otkupljenje našega tijela” (Rim 8,22-23; usp. i Gal 4,19), a u Kol 1,24 piše: „Sada nalazim veselje u patnjama koje podnosim za vas – i tako u svom tijelu dopunjujem što nedostaje Kristovim mukama – za njegovo tijelo koje je Crkva.”

Iz ovih Pavlovih riječi možemo jasno zaključiti da Crkva kao takva i cjelokupna stvarnost s njom na putu preobražaja trpi i hendikepirane. Dakle, stvarnost hendikepiranosti tako je očita i tako prepoznatljiva u životu ljudi, Crkve, da svi upravo i po tome postajemo braća, sestre, te da se stoga solidamo okrećemo jedni prema drugima i pomažemo jedni drugima u redu naravi i nadnaravi kao što je to činio Krist. Ivan Pavao II. opominje nas upravo na to kad piše: „On, Sin

9. J. MARITAIN, *Umanesimo integrale*, Borla 1983, str. 81-86.

10. Dokument, Uvod. „La comunità dei discepoli di Cristo, seguono il suo esempio, ha fatto fiorire lungo i secoli opere di straordinaria generosità, che testimoniano non solo la fede e la speranza in Dio, ma anche una fede e un amore incrollabile nella dignità dell'uomo, nel valore irripetibile di ogni singola vita umana e nel destino trascendente di chi è chiamato all'esistenza.”

Boga živoga, govori ljudima i kao čovjek. Govori sam njegov život i njegova čovječnost, njegova vjernost istini, njegova ljubav koja sve obuhvaća. Govori također njegova smrt na križu, neistraživa dubina njegove patnje i napuštenosti. Crkvu ne prestaje iznova živjeti njegovu smrt na križu i uskrsnuće.”¹¹

Tako ćemo pristupiti hendikepiranima ne više iz čistog milosrđa, što osobu može povrijediti, učiniti je manje vrijednom, niti iz čiste ljudske solidarnosti koja je veoma promjenljiva i ovisna o raspoloženju, nego iz osjećaja duga i svijesti da i mi sami milost, ljubav i praštanje primamo od samog Boga i da smo iz tih božanskih razloga dužni to isto pokazivati prema drugima, posebno prema onima koji su najpotrebniji. To nisam više ja koji s tobom živim, radim, pomažem, nego Bog koji meni iskaza milost i posla me da tu istu milost prenosim na druge, milost koja je plod ljubavi, koja svoj vrhunac dostiže na križu.

Ponašanje hendikepiranih

U svojem ponašanju hendikepirana osoba osjeća dvostruki problem: a) poteškoću (problem) sama sebe prihvatiti kao takvu, b) poteškoću (problem) kako je drugi prihvaćaju kao takvu. Zato se one, ako je to ikako moguće, žele izolirati od okoline u kojoj žive. No, ako to nije moguće, onda se nastoje tako unijeti u ono što rade da bi ono što rade dovele do savršenstva ali s ciljem da, ako već moraju živjeti s drugima, odvrate pažnju sa sebe, sa svoje hendikepiranosti. Pokušavaju uvijek nešto naći s čim bi odvratili pažnju s onoga o čemu oni najčešće misle i misle da to čine i drugi.

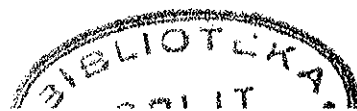
Posebnu poteškoću imaju one hendikepirane osobe čija je hendikepiranost na granici prepoznavanja. Oni su sami svjesni svojih nedostataka i veoma ih osjećaju, a okolina ih tek povremeno i u pojedinim momentima može zapaziti. Taj njihov nedostatak, koji je na granici prepoznatljivosti, stvara im veći problem u prilagođavanju negoli onima kod kojih je to očito. Prema istraživanjima ovakvi se teže prilagođavaju.¹²

Potpuno hendikepirani, ili oni koji veoma teško mogu sakriti svoju hendikepiranost, svjesni su da se jedino kao takvi mogu prilagoditi ako žele nastaviti i razvijati svoj život u zajednici, dok se oni na granici prepoznavanja nastoje uklopiti kao normalni i to ih drži u stalnoj napetosti. Kod njih se nazire i osjećaj nesigurnosti kad se pitaju kojoj grupi ljudi pripadaju, da li onima koji su hendikepirani, ili onim drugima. Njihov problem postaje iz dana u dan sve veći. Redovito ih okolina ne prepoznaje a oni se u sebi osjećaju hendikepiranima: osjećaj nemira, tjeskobe, zbunjenosti, razdražljivosti ili potištenosti. To su takozvane neurotske reakcije, neuroze, ili jednostavno, bolest živaca.¹³

11. Redemptor hominis, br. 7.

12. Usp. ŠEKSPIR R., Psihologija. . ., str. 25.

13. Usp. M. KULENOVIĆ, Neuroze, Zagreb 1979; F. HAJŠEK, Epilepsije, Zagreb 1979; K. HORNAJ, Naši unutrašnji konflikti, Titograd 1976.

Odnos prema hendikepiranima

Kako će hendikepirani prihvatiti sebe i kako će se osjećati pred takozvanim normalnima, najviše ovisi od ovih posljednjih, kako ih oni prihvaćaju i što o njima misle. Na čovjeka veoma utječe, i najčešće o sebi imaju onakvu sliku, mišljenje što drugi o njima misle i kako se prema njima ponašaju. Ovo pravilo vrijedi i za takozvane normalne, a još u većoj mjeri za hendikepirane.

Zato prvo što bismo trebali prihvatiti jest to da je hendikepirani čovjek *osoba* i da kao takav ima svoje dostojanstvo, svoja prava. Biti zdrava ili hendikepirana osoba nosi u sebi jednu iskonsku potrebu ostvariti se u svijetu i sa svijetom u kojem se živi.¹⁴ Hendikepirana osoba ne smije nikada biti „postvorena” tj. izgubiti svoju osobnost, ne smije biti „kategorizirana” tj. označena prema svojim nedostacima koje nosi, ne smije biti „instrumentalizirana” tj. da se koristi u razne političke svrhe, u vjerska ili ideološka nadmetanja, ne smije biti „manipulirana” tj. da se njezini nedostaci koriste za nešto drugo (prošnja) ili nekog drugoga ili kada se ona prešućuje kao da ne postoji, ne smije biti „prisiljavana” tj. na nehuman način vršiti na njoj eksperimente.

Na prvom mjestu trebamo uočiti što osoba može, za što je sposobna, tražiti ono pozitivno, a ne gledati ono negativno, manjkavo. Svatko je za nešto sposoban i nitko nije sposoban za sve. Osoba se ostvaruje po onome što može i to od nje treba tražiti. Osoba treba sudjelovati i to treba uzeti za pravilo, sudjelovati s onim sposobnostima koje pozitivno utječu na zajednicu.

Kad nekoga želimo eliminirati, isključiti na bilo kojem polju djelovanja, mi polazimo od njegovih negativnosti, utvrđujemo što ne može i za što nije. Tako ga u samom početku odbacujemo. Prvo što nas treba voditi u prosuđivanju jedne osobe, bez obzira na njezino stanje, bilo duševno bilo tjelesno, jest za što ona jest, što ona može.

Veoma važno saznanje i prema tome treba biti i naše ophođenje s hendikepiranim osobama, jest da osoba nije *nikada* potpuno hendikepirana, i veoma rijetko u potpunosti u pojedinim sferama života. Posebno kad se radi o sferama afektivnoga i intelektualnog života. Postoji veća ili manja hendikepiranost, kao što kod manjih postoji veća ili manja sposobnost. „Sasvim rijetko nedostaci su potpuni, osim u nekolicini slučajeva u kojima je kombinirana fizička i mentalna hendikepiranost. (. . .) U svim ostalim slučajevima, hendikepirana osoba ima i snage i slabosti, ponašanja koja su pogođena postojećim nedostatkom i ona koja nisu.”¹⁵ Zato nas treba uvijek voditi *princip normalnog ophođenja*.¹⁶ A normalno ophođenje traži da osobu prihvatimo i da je prihvatimo s ljubavlju. Osoba kada biva bezuvjetno prihvaćena, vrednovana po onome što može, a kako rekoss-

14. Usp. R. RONDINI, *Handicap e comunità cristiana*, Torino 1986, str. 20.

15. ŠEKSPIR R., *Psihologija*. . . , str. 7-8.

16. R. ZAVALLONI, *Psicologia della normalizzazione*, Roma-Brescia 1981. On u uvodu piše: „Partire dal normale, agire nel normale, andare verso il normale, vale a dire: procedere dal normale, nel normale, verso il normale.” (str. 7)

mo svaka osoba, pa i hendikepirana, ima određene kvalitete kojima može obogatiti zajednicu, tada se osoba osjeća psihički, u svojoj nutrini, stabilnom što onda utječe na cjelokupno pozitivno ponašanje i prihvaćanje same sebe je sa svim nedostacima. Tada hendikepirana osoba može sebe prihvatiti i prihvatiti mjesto u zajednici kao hendikepirana.

Pristupiti hendikepiranoj osobi kao takvoj stvara kod nje osjećaj manje vrijednosti, ona se osjeća kao osoba koja je samo potrebna pomoći, ona samo prima, a sve ovo u njoj stvara nesigurnost i povećava hendikepiranost. Naprotiv kada hendikepiranoj osobi pristupamo bez predrasuda, nego kao jednoj od nas, među nama, tada se situacija mijenja, osoba se otvara i postaje sposobna za sudjelovanje što nam omogućuje da je upoznamo u pozitivnom svjetlu.¹⁷

Polaziti od hendikepiranosti, izolirati hendikepirano, bilo pojedinačno bilo grupno, znači povećati njihov stav prema životu, prema ljudima i prema samima sebi. Ako je ikako moguće, hendikepirane osobe treba staviti u jednu normalnu sredinu, u jedan normalan tok života kako bi one o sebi, o ljudima i o životu dobile jednu pozitivnu sliku. Hendikepirana osoba teže shvaća teoretska razlaganja, ona lakše shvaća i prihvaća ponašanja, praksu, ono što joj je na dohvatu osjetila.

Stav prema hendikepiranima treba se očitovati u *poštovanju, povjerenju i prihvaćanju* i u *podržavanju pozitivnog ambijenta* u kojem hendikepirane osobe žive.

Prava hendikepiranih osoba

Hendikepirana osoba ima pravo kao osoba, ima pravo na dostojanstvo, ima pravo na sudjelovanje u životu zajednice u kojoj živi. Drugim riječima izraženo: „Postati čovjek, živjeti s drugima i imati udjela u kulturi”.¹² Postati čovjek znači imati sve uvjete da se razvija, napreduje, a to se može postići samo živeći s drugim ljudima i sudjelujući u dobrima kojima raspolaže zajednica. Za ovo je potrebno stvoriti psihološke, socijalne, obiteljske, odgojne i zakonske strukture koje će biti prikladne prihvatiti i omogućiti hendikepiranoj osobi da u svojim optimalnim mogućnostima postigne onaj trostruki cilj.¹⁹ Priznavajući ova prava hendikepiranima i postupajući prema ovim pravima prema hendikepiranim osobama mi sami ta ista prava sebi priskrbujemo kao osobe.²⁰ To je bitna ljudska povezanost po kojoj se mi kao ljudi poznajemo, doživljavamo i uzdižemo nad druga živa bića.

Dokumenat Sv. Stolice od 4. ožujka 1981. izričito spominje pravo na *integraciju, normalizaciju i personalizaciju* hendikepiranih osoba.

17. Usp. M. di GIALLEONARDO, L'educazione religiosa degli handicappati, Roma-Brescia 1980, str. 14.

18. Isto, str. 24-27.

19. Dokumenat, br. 2.

20. Dokumenat, br. 3.

a) *Integracija.* Prema ovom pravu hendikepiranu osobu treba uključiti s punim pravom i prema osobnim mogućnostima u tokove života zajednice. Nikakva izolacija, dijeljenje bilo pojedinaca bilo skupina. Također hendikepirane osobe nije dovoljno samo tolerirati, tu su jer nema drugog rješenja, tu su pa nek se snalaze. Za njih treba naći mjesto u strukturi u kojoj žive: obitelj, župska zajednica, društvena zajednica.

Događa se, i nije rijedak slučaj, da se u kuću u kojoj je hendikepirana osoba ne uvode osobe izvana, da se takve osobe, ako je ikako moguće, stave u specijalizirane ustanove gdje žive kao da ne pripadaju nikome, o njima se ne govori, o njima se šuti, prevladava zaborav.

Živeći izolirani, odijeljeni iz jedne životne sredine oni nemaju nikakvi stimulansi da život mijenjaju, da mijenjaju svoje ponašanje, da se prihvate kao vrijedni, kao partneri, kao suradnici. A samo integracijom, životom u jednoj normalnoj životnoj sredini čovjek sebe može doživjeti u pozitivnom svjetlu, tada može prihvatiti i svoje nedostatke, ugraditi se prema svojim mogućnostima u normalan život zajednice. Bez ove sveobuhvatne integracije čovjek slabi i fizički i psihički, i moralno i vjerski. Život postaje besmislen, neizazovan. A to može samo pogoršati stanje hendikepiranih.²¹

Potpuna integracija uključuje i određeno radno mjesto da bi tako hendikepirana osoba po svojem radu i u određenom radu doživjela sebe kao korisnu, kao onu koja ne samo prima nego i daje zajednici.²²

b) *Normalizacija.* To je pravo po kojem hendikepirana osoba ima pravo da se koliko je god to moguće rehabilitira koristeći sva sredstva i tehnike koje posjeduje zajednica. Zajednica u kojoj živi, čiji je živi dio i hendikepirana osoba, treba u tu svrhu staviti sredstva i ljude.

Posebno je važno da zajednica o tome vodi računa i pravovremeno djeluje da hendikepiranost ne dobije takve razmjere da se više ne može ili veoma teško može popraviti. Ovdje odgoj ima veliku ulogu. Ljudi iz straha, stida, ili iz raznih predrasuda nastoje svoja i svojih bližnjih devijantna stanja što duže prekrivati, kriti, na osobit način to pokušavaju u seoskim sredinama, ili pokušavaju to liječiti na neodgovarajući način, bez savjeta stručnjaka, što sve pogoršava stanje i čini ga sve težim za normalizaciju. Tada redovito nastaju sekundarni nedostaci. „Tako se dešava, piše Šekspir R., da porodica drži kod kuće mentalno zaostalo dijete, jer smatra da ono treba biti zaštićeno. I mjesto da podržava svaku inicijativu djeteta, porodica ga tretira kao sasvim bespomoćnu osobu koju treba 'štititi' od susreta s drugim ljudima. Tu je sadržana opasnost od pojave sekundarnog socijalnog poremećaja koji se manifestira u ponašanju (bezvoljnost, neaktivnost) u ok-

21. Problem samoubojstava, drogiranja, alkoholizma, otuđenosti mladih, jedan je od uzroka nedovoljne integriranosti u zajednicu. Ili su pojedinci nesposobni da se integriraju ili je zajednica nesposobna da ih integrira to je drugo pitanje.

22. Usp. Laborem exercens, br. 22.

viru socijalnih interakcija u toku svakodnevnog života; to je u odnosu na mentalnu zaostalost, sekundarni nedostatak.”²³

Da bi normalizacija bila uspješnija, potreban je integralni odgoj koji uključuje *prikladan ambijenat, zadovoljavajući ljudski odnosi i prikladna sredstva komuniciranja* tako da hendikepirana osoba ne bi bila prikraćena u svojim najdubljim zahtjevima i težnjama kao osoba. Zato uz onu prirodnu zahtijeva se i ona duhovna ekologija²⁴ koja ima posebno značenje za hendikepirane bilo koje vrste.

c) Personalizacija. U nastojanjima da se osoba riješi svoje hendikepiranosti, tj. da dođe što je moguće do veće normalizacije, uvijek treba paziti da se sačuva dostojanstvo i integritet osobe, bilo fizički, bilo moralni, bilo duhovni. Veoma je važno poznavati situaciju u kojoj živi hendikepirana osoba, kako ona sama doživljava tu svoju hendikepiranost. Kao što ni sa „normalnima” i „zdravima” ne možemo sa svakim postupati na isti način, jer svatko ima svoj osobni „pečat”, svoju povijest, svoj način doživljavanja svijeta, još više moramo na te posebnosti paziti kod hendikepiranih. „Mi pokazujemo obično sklonost da hendikepirane ljude svrstamo u grupe 'slijepih', 'mentalno zaostalih' itd.; međutim, unutar ovih grupa postoje velike individualne razlike u pogledu porodične situacije, životnog iskustva i prilagođavanja. I premda je uobičajeno da ih opažamo kao pripadnike jedne grupe, ne treba zaboraviti da zapravo postoji jedan nedostatak i rijetko postoje jednostavne posljedice takvog nedostatka.”²⁵

Jedan osobni pristup daje takvoj osobi vrijednost postavljajući samu sebe u centar interesa što na nju utječe da iz sebe iziđe i da se postavi u dijaloškom, partnerskom, sudjelujućem smislu. Kao osoba ona je neuništiva, u njoj ima nešto vječno što treba učiniti što djelotvornijim.

Važnost ambijenta

Ako je ambijenat u kojem žive „normalni” i „zdravi” važan za njihov normalan i zdrav razvoj, onda je kudikamo važniji ambijenat u kojem žive hendikepirani da bi se oni svoje hendikepiranosti riješili ili je barem umanjili ili je prihvatili kao jednu životnu stvarnost koja u sebi ne nosi samo negativan pečat. Posebno je ovo važno naglasiti radi toga što znademo da pojedine hendikepiranosti nastaju u neprikladnom ambijentu bilo da se radi o obitelji, školi.²⁶

23. R. ŠEKSPIR, *Psihologija*. . . , str. 11; CLAUDIO B., piše: „Purtroppo notevole numero di deviazioni, piu o meno gravi, del carattere e del comportamento dell' adulto sono la conseguenza di un falso orientamento della naturale tendenza alla crescita quando era nell' infanzia.” U *Nuove questioni di psicologia*, vol. 2, Brescia 1972, str. 674.

24. *Usp. Dokumenti*, br. 3.

25. ŠEKSPIR R., *Psihologija*. . . , str. 9.

26. *Usp. G. F. MINGUZZI*, *Malati mentali tara o ambiente?*, u *Psicologia contemporanea*, 2/1974, str. 12-14; G. FARA, u *Psicologia contemporanea*, 2/1974, str. 21-25. *La scuola come struttura disadattante*.

Ambijenat mora biti takav da prihvaća hendikepiranu osobu da bi ona mogla prihvatiti sebe. Ambijentalna terapija najprikladnija je da osoba prihvati sebe, da prihvati druge ljude. Zato prije pokušaja da direktno pomognemo hendikepiranima moramo učiniti sve kako bi ambijenat bio onaj pravi činilac i pomoćnik. Ambijenat, da bi bio prikladan i djelujući, mora uključivati i materijalni i ljudski ambijenat, kulturni ambijenat.²⁷

Iskustvo je pokazalo da u prikladnom ljudskom ambijentu, u kojem vlada iskreno poštovanje i prikladna afektivna toplina, hendikepirane osobe mogu razviti na jedan zadivljujući način svoje ljudske, moralne i duhovne kvalitete i postati „darovatelji mira pa i radosti u ambijentu u kojem žive”.²⁸

Religiozni stav hendikepiranih

Većina hendikepiranih ima pozitivan stav prema vjeri, Bogu, oni su upravo preko svoje hendikepiranosti, ne mislim toliko na mentalno hendikepirane iako ih automatski ne isključujem, došli do jednog veoma važnoga životnog zaključka, Bog nije krivac za njihovo stanje, što često puta „zdravim” i „dobrim” kršćanima treba tumačiti i u što ih se treba uvjeravati. Oni veoma lako prihvaćaju vjerske istine, a na poseban način o *križu* po kojem se čovjek oslobađa i pomaže drugima da se oslobađaju. To je sigurno uvjetovano i stanjem u kojem se nalaze, ali ne smijemo isključiti i plodove milosti.²⁹ Nedovoljno uključenje ovdje i sada čini ih sposobnijima da se konkretiziraju u duhovnom smislu i u budućnosti. Zato im i treba predstaviti Boga koji oslobađa i koji želi surađivati sa svakim čovjekom-vjernikom upravo u situaciji u kojoj se nalazi. Tako njihova situacija nije samo pasivna nego i aktivna, oni se uključuju u crkvenu zajednicu kao punopravni članovi. Ne znači da ne trebamo vidjeti ili zanemariti fizičko, psihičko ili duhovno stanje hendikepiranog, što smo već napomenuli tijekom ovog izlaganja, nego to stanje na jedan prikladan način „relativizirati”, stavljajući u prvi plan ono pozitivno, ono što dotična osoba može činiti bilo na fizičkom, bilo na duhovnom polju. Tako da se hendikepirana osoba i na duhovnom polju ne osjeća samo primalac nego i davalac što se postiže formiranjem hendikepirane osobe da shvati svoje dostojanstvo i svoju vrijednost i kada postane svjesna da se od nje nešto očekuje i da ona može nešto dati. To upravo znači imati jednu realnu sliku o sebi, ali pozitivnu.³⁰

27. Usp. G. DEVEREUX, u *Psicologia contemporanea*, 9/1975, str. 38-43.

28. *Dokumenat*, br. 7.

29. Usp. H. KÜNG, *Bog i patnja*, Zagreb 1979, str. 33. On tu piše: „Čovjeku koji trpi otvara se istinsko Božje biće što u svojoj dobroti sadržava i patnju, što čovjeku nije potajan neprijatelj, nego mu se naprotiv milostivo priginje. Susret sa živim Bogom jest ono što čini da zanijemi sva ljudska kritika.

30. Usp. *Dokumenat* br. 12.

Krist želi prije svega susresti svakoga čovjeka, želi pomoći svakomu čovjeku. To je njegov stav. Susret i spasenje. Spasenje po susretu s njim. Tu su Zakej (Lk 19,2-5), Samarijanka (Lk 10,3-37), preljubnica (Iv 8,2-11), Nikodem (Iv, 3,1; 7,50; 19,39), Josip iz Arimateje (Mk 15,42), djeca (Mk 9,36), žena koja je holovala od krvotoka. Sve sami slučajevi za ondašnje ponašanje, za mentalitet „pravog“ Židova. Svima ovima nije bilo mjesta u ondašnjem „pravom“ društvu. Sa svima se on susrete i donese im spasenje, svi ovi postadoše njegovi glasnici, obraćenici. On nije donio kodeks prepreka nego kodeks spasenja. On ne ispituje prošlost nego pokazuje budućnost.

Krist ne čini diskriminaciju ni u kom pogledu. Ne odbacuje ni heretike niti shizmatike Samarijance (Lk 10,29-37; Iv 4,4-42), niti osobe na zlu glasu, kao što je jedna prostitutka (Lk 7,36-40), niti odbačene: bolesne, gubave, siromašne; niti bogataše (Mk 10,23-27), ne odbacuje niti poziv svojih direktnih protivnika farizeja (Lk 7,36; Lk 11,37-38).

Krist i nama kaže: svaki je čovjek vrijedan susreta, svaki je čovjek vrijedan truda, svaki je čovjek vrijedan strpljivosti, svaki je čovjek vrijedan muke, svaki je čovjek vrijedan muke bez obzira na njegovo trenutačno stanje: fizičko, psihičko, moralno, vjersko, ideološko. Samo ovako kršćanin postaje izazov svakom čovjeku a na poseban način hendikepiranima. Ako su oni, kako naslovismo ovaj govor, izazov kršćanstvu, onda kršćanstvo, postupajući kristovski, postaje izazov njima.

Umjesto zaključka

Ako želimo uistinu biti izazovni kao kršćani u ovom vremenu i prostoru, mi moramo prihvatiti hendikepirane, po primjeru Krista, s ljubavlju i poštovanjem kao osobe koje zavrjeđuju svu našu pažnju. Mi na taj način, barem donekle, uzvraćamo za ljubav, poštovanje i pažnju koju je Bog po Isusu Kristu iskazao prema svakom od nas.

Hendikepiranost je stanje u kojem se čovjek nalazi na putu prema svojem očovječenju, prema svojem pobožanstvenju i svatko tu može pomoći i svakome je potrebna pomoć. Ove riječi koje je Krist primijenio na sebe čitajući u hramu iz proroka Izaije trebaju se i danas naviještati i ispunjati među kršćanima:

*„Na meni je Duh Gospodnji,
jer me pomazao da donesem Veselu vijest
siromasima,
da navijestim oslobođenje zarobljenicima
i povraćanje vida slijepcima,
da oslobodim potlačene,
da proglasim godinu milosti Gospodnje.” (Lk 4,18-19)*